Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research
Vol. 15, No. 4, Winter 2025-2026, 25-43
DOI: 10.21859/priw-150402

Foundations of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Based on Ayatollah Khamenei's Intellectual Framework (A Qur'anic Interpretation of Verses 1–5 of Surah Al-hasher)

Hassan Abedini Kashkouyeh[1]

Date of Received: 2025/12/21 **Date of Acceptance**: 2026/02/24

Abstract

The foreign policy of the Islamic Republic of Iran, as an integral component of the intellectual and practical system of the Islamic Revolution, is grounded in principles rooted in Qur'anic and divine teachings. Among the most fundamental of these principles are anti-arrogance orientation and systematic enemy recognition, which play a decisive role in understanding the behavior of hegemonic powers and in formulating strategies for confronting them. This study aims to elucidate the Qur'anic logic of anti-arrogance and enemy recognition in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran through an analysis of Surah Al-Hashr and its reinterpretation within the intellectual framework of Ayatollah Khamenei. In this context, the United States of America is examined as a paradigmatic manifestation of global arrogance and domination. The research adopts a descriptive–analytical methodology, relying on a conceptual analysis of verses 1–5 of Surah Al-Hashr and their application to Ayatollah Khamenei's interpretive approach and strategic perspectives on foreign policy, the global system of domination, and international relations. The findings demonstrate that Surah Al-Hashr, by emphasizing

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Payame Noor University, Tehran, Iran
abediny@pnu.ac.ir

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

concepts such as the enemy's strategic miscalculation, illusory power, internal disintegration, the role of hypocrisy, and psychological warfare, provides a coherent and systematic framework for understanding the conduct of hegemonic powers.The results further indicate that enemy recognition in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran is based on a synthesis of strategic rationality, faith-based conviction, internal cohesion, and a precise understanding of the structural vulnerabilities of the adversary. Within this framework, confrontation with the United States is interpreted not as a reactive policy, but as a proactive and Qur'an-based strategic approach grounded in Ayatollah Khamenei's interpretation of power relations and the gradual decline of hegemonic dominance.

Keywords
Surah Al hasher, Ayatollah Khamenei, Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, Enemy Recognition, United States of America.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴، صص ۴۳ – ۲۵

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۵۰۴۰۲

مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (تفسیر آیات ۱ تا ۵ سوره مبارکه حشر)

حسن عابدینی کشکوئیه[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۵

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

چکیده

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان بخشی از نظام فکری و عملی انقلاب اسلامی، مبتنی بر مؤلفه‌هایی است که ریشه در آموزه‌های قرآنی و الهی دارد. یکی از اساسی‌ترین این مؤلفه‌ها، استکبار ستیزی و دشمن شناسی است که نقش تعیین‌کننده‌ای در فهم رفتار قدرت‌های سلطه‌گر و تنظیم راهبردهای مواجهه با آن‌ها ایفا می‌کند. این پژوهش با هدف تبیین منطق قرآنی استکبارستیزی و دشمن‌شناسی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، به تحلیل سوره حشر و بازخوانی آن در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد و ایالات متحده آمریکا را به‌عنوان نماد استکبار و سلطه بررسی می‌کند. روش تحقیق در این مقاله، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر تحلیل مفهومی آیات سوره حشر و تطبیق آن با تفسیر و دیدگاه‌های راهبردی آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه سیاست خارجی، نظام سلطه و مبتنی با روابط خارجی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سوره حشر با تمرکز بر مفاهیمی همچون خطای محاسباتی دشمن، قدرت موهوم، فروپاشی از درون، نقش نفاق و جنگ روانی، چارچوبی منسجم برای فهم رفتار قدرت‌های سلطه‌گر ارائه می‌دهد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که دشمن‌شناسی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر ترکیبی از عقلانیت راهبردی، ایمان، انسجام درونی و شناخت دقیق از ضعف‌های ساختاری دشمن استوار است. در این چارچوب، مواجهه با ایالات‌متحده آمریکا یک کنش مبتنی بر دیدگاه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان رهبرجمهوری اسلامی ایران استوار است قدرت و افول هژمونی تفسیر می‌شود..

واژه‌های کلیدی: سوره مبارکه حشر، آیت‌الله خامنه‌ای، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ایالات متحده آمریکا.

۱. استادیار گروه آموزشی علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. abediny@pnu.ac.ir
Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

مقدمه

سیاست خارجی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عرصه‌های کنش دولت‌ها، همواره متأثر از مبانی معرفتی، ارزشی و هویتی نظام‌های سیاسی بوده است. در جمهوری اسلامی ایران، برخلاف بسیاری از الگوهای رایج در روابط بین‌الملل که عمدتاً بر محاسبات مادی و منطق قدرت سخت استوارند، سیاست خارجی ریشه در منظومه‌ای فکری دارد که از آموزه‌های اسلامی و به‌ویژه قرآن کریم الهام می‌گیرد. ازاین‌رو، فهم رفتار خارجی جمهوری اسلامی ایران بدون توجه به مبانی قرآنی آن، تحلیلی ناقص و تقلیل‌گرایانه خواهد بود. یکی از کلیدی‌ترین مؤلفه‌های این منظومه معرفتی «دشمن‌شناسی» است؛ مفهومی که نقشی بنیادین در شکل‌دهی به راهبردها، اولویت‌ها و الگوهای کنش سیاست خارجی ایفا می‌کند.

دشمن‌شناسی و استکبار ستیزی در گفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مفهومی مبتنی بر شناخت عمیق از ماهیت، اهداف، روش‌ها و آسیب‌پذیری‌های قدرت‌های معارض است. این رویکرد، به‌طور خاص در مواجهه با ایالات‌متحده آمریکا به‌عنوان محور اصلی نظام سلطه جهانی، جایگاه برجسته‌ای دارد.

ایالات‌متحده از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، در قالب فشارهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و روانی، کوشیده است جمهوری اسلامی ایران را مهار یا تضعیف نماید. با این حال، استمرار مقاومت و پایداری جمهوری اسلامی ایران در برابر این فشارها، پرسش‌های مهمی را در خصوص منطق حاکم بر این نوع مواجهه مطرح می‌سازد؛ پرسش‌هایی که پاسخ به آن‌ها صرفاً در چارچوب نظریه‌های متعارف روابط بین‌الملل قابل تبیین نیست. در این میان، قرآن کریم به‌عنوان منبع بنیادین اندیشه سیاسی اسلام، حاوی الگوها و مفاهیم راهبردی متعددی در زمینهٔ شناخت دشمن و مواجهه با آن است. سوره حشر، به‌طور خاص، از جمله سوره‌هایی است که ظرفیت بالایی برای تحلیل مفاهیم قدرت، دشمن‌شناسی، جنگ روانی، نفاق و فروپاشی ساختارهای سلطه‌گر دارد. این سوره با روایت ماجرای یهود بنی‌نضیر، فراتر از یک گزارش تاریخی، منطق پنهان قدرت دشمن، خطای محاسباتی آن و نقش عوامل درونی در شکست ظاهراً قدرتمندان را آشکار می‌سازد. مفاهیمی چون «رعب»، «قدرت موهوم»، «اتکای دشمن به ظواهر مادی» و «فروپاشی از درون»، چارچوبی تحلیلی برای فهم رفتار دشمنان در همه اعصار ارائه می‌دهد.

منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان رهبر جمهوری اسلامی ایران، نقش مهمی در تبیین و عملیاتی‌سازی این مفاهیم قرآنی در عرصه سیاست خارجی داشته است. تأکید ایشان بر شناخت دقیق دشمن، پرهیز از اعتماد به نظام سلطه، افشای هیمنه ظاهری آمریکا و برجسته‌سازی ضعف‌های ساختاری

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

آن، نشان‌دهنده پیوند عمیق میان آموزه‌های قرآنی و راهبردهای عملی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. در این منظومه فکری، ایالات‌متحده آمریکا نه به‌عنوان یک قدرت شکست‌ناپذیر، بلکه به‌مثابه نظامی متکی بر فشار روانی، رسانه‌ای و اقتصادی و در عین حال دچار بحران‌های درونی و افول مشروعیت معرفی می‌شود.

مسئله اصلی این پژوهش آن است که منطق قرآنی سوره حشر، چگونه در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای بازتاب یافته و چه نقشی در تبیین نوع مواجهه جمهوری اسلامی ایران با ایالات‌متحده آمریکا ایفا می‌کند.

سؤال اصلی عبارت است از: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با قدرت‌های بزرگ برچه اصول ومبانی استوار است؟

فرضیه اصلی: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه قدرت‌های بزرگ مبتنی بر تفسیر آیت‌الله خامنه از سوره مبارکه حشر می باشد ایشان با تأکید بر مقاومت، عدم اعتماد به دشمن و تقویت انسجام داخلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را بنا نهاده است.

اهمیت این پژوهش از آن جهت است که می‌تواند ضمن غنابخشی به ادبیات نظری سیاست خارجی اسلامی، الگویی بومی برای تحلیل قدرت و دشمن در نظام بین‌الملل ارائه دهد؛ الگویی که فراتر از معیارهای صرفاً مادی، به عوامل معرفتی، روانی و درونی قدرت‌ها توجه دارد. همچنین، این تحقیق می‌تواند به درک دقیق‌تر از منطق رفتاری جمهوری اسلامی ایران در برابر نظام سلطه و به‌ویژه ایالات‌متحده آمریکا کمک کرده و زمینه را برای مطالعات آینده در حوزه کاربرد قرآن در روابط بین‌الملل فراهم سازد.

مبانی نظری پژوهش

پژوهش حاضر بر رویکردی قرآنی-راهبردی با تأکید بر منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای استوار است. در این چارچوب نظری، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نه صرفاً مجموعه‌ای از واکنش‌های سیاسی، بلکه برونداد یک نظام فکری منسجم برخاسته از جهان‌بینی توحیدی، آموزه‌های قرآنی و تجربه تاریخی انقلاب اسلامی تلقی می‌شود. این رویکرد بر این پیش‌فرض بنیادین استوار است که قرآن کریم، به‌ویژه آیات ناظر به تقابل حق و باطل، ظرفیت نظری لازم برای تبیین رفتار قدرت‌ها و تنظیم روابط خارجی را داراست.

در اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تحقق «حیات طیبه» از اهداف عالیه انقلاب اسلامی بوده و ریشه در آیات قرآن کریم دارد و به‌عنوان الگوی آرمانی حیات بشری، سعادت دنیوی و اخروی

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

انسان‌ها را محقق می‌نماید. براساس آیات قرآن کریم، «ایمان به خدا» و «عمل صالح» لازمه برخوردار شدن مومنان از این موهبت الهی است. در اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، امنیت، عزت، استقلال، رفاه مادی و پیشرفت‌های صنعتی و تکنولوژیک از مهم‌ترین مصادیق عینی حیات طیبه و معنویت، اخلاق اسلامی، عدالت و سبک زندگی اسلامی از مهم‌ترین مصادیق معنوی حیات طیبه به شمار می‌آیند.

تحقق حیات طیبه منوط به اتخاذ راهبردهای چهارگانه معنوی (حاکمیت اسلام)، مادی (افزایش قدرت ملی)، پیشگامی در تمدن (مدنیت جهانی) و علم (دانش جهانی) است. موانع درونی (طغیان نفس انسانی و روح بهیمت) و موانع بیرونی (دشمنان انقلاب اسلامی) از جمله تهدیدات تحقق حیات طیبه به شمار می‌آیند (نادری، ۱۳۹۵: ۴۱)

• ولایت فقیه در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

ولایت فقیه از جمله مباحث و مفاهیم مهم فقه سیاسی شیعه است؛ که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به‌عنوان یکی از پایه‌های اصلی نظام اسلامی مطرح شده است. در حقیقت، بحث دربارهٔ اختیارات فقیهی است که ولایت امر را به عهده گرفته است. این مفهوم و ساختار سیاسی متکی بر آن، دشمنان سرسختی دارد؛ به‌گونه‌ای که با ایجاد شبهه در بحث حدود اختیارات ولایت فقیه چهرهای غیرمنطقی و مستبدانه از آن ارائه می دهند. همچنین از آنجا که آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان ولی فقیه در جایگاه رهبری نظام جمهوری اسلامی قرار دارند؛ شناخت و آشنایی نظرات ایشان در رابطه با حدود و اختیارات ولی فقیه از اهمیت به سزایی برخوردار است.

براساس اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای ولایت، ادامه بحث نبوت است؛ و معانی چون به هم پیوستگی، وحدت فکری و عملی، ارتباط معنوی، محبت افرادی که یک عقیده را پذیرفته اند. ایشان ولایت را تنها از آن خداوند می دانند و ولایت غیر خدا را طاغوت می نامند. ایشان با اشاره به یک نظم ولایی، ولایت را از آن خدا و کسانی که از سوی خداوند منصوب شده‌اند؛ می‌دانند. بر این اساس بین ولایت الهی و حکومت های مادی تمایز وجود دارد (اشرفی و علیزاده، ۱۳۹۵: ۲۳).

• مقاومت در اندیشه سیاسی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

یکی از محورهای مهم اندیشه سیاسی رهبر معظم انقلاب، معطوف به مقاومت، مبانی، اهداف و راهبردهای آن بر اساس فرامین قرآن و سیره معصومین (ع) است، همچنین مقاومت در راه تحقق بخشیدن

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

به اهداف الهی یکی از راهبردهای اصلی اندیشه انقلاب اسلامی است. دیپلماسی مقاومت نیز نه‌تنها ریشه در عدالت‌خواهی و مبارزه با زیاده‌خواهی دارد، بلکه دارای مبنایی قرآنی است. در اندیشه رهبر معظم انقلاب، الزامات دیپلماسی مقاومت مبتنی بر توحید و ارزش‌های الهی است که به‌عنوان دال مرکزی، سایر دال‌ها در پیوند با آن معنا می‌یابد و کنش کارگزارن در سطح بینشی، رفتاری و راهبردی را شکل می‌دهد (صادق زاده و ستوده، ۱۴۰۴: ۲۵).

موضوع سیاست خارجی به‌طور عام و اصول سیاست خارجی به‌طور خاص، در آموزه‌های قرآن کریم قابل پی‌جویی است؛ ازاین‌رو می‌توان آنچه امروزه در سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی دنبال می‌شود را با آیات قرآن کریم سنجید. اصل «حکمت» در اندیشه سیاسی و قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای مبنای تحلیل و تبیین سیاست خارجی قرار گرفته است، حکمت قرآنی و حکمت در سیاست خارجی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای جدای از یکدیگر نیستند؛ زیرا کسی که بهره‌ای از حکمت قرآنی داشته باشد، اندیشه او مستحکم می‌شود و چنین کسی در سیاست خارجی بر اساس خِرَد عمل می‌کند نه براساس احساسات. همچنین فرد حکیم از نظر قرآن، حقایق عالم را درک می‌کند و به مصالح و منافع آگاه است و مسلماً چنین کسی در سیاست خارجی به منافع و شرایط لازم و بهره‌هایی که باید از رابطه با دنیا گرفت، آگاه است (داوری و دیاری بیدگلی، ۱۳۹۸: ۱۴۵).

• تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

شکل‌گیری تمدن در صدر اسلام و تداوم آن در عصر حاضر به‌طور اساسی بر مبنای نبوت، امامت و ولایت استوار بوده است. یکی از موضوعات کلیدی در تمدن نوین اسلامی، «شاخص‌های» آن است که در سال‌های اخیر توسط حضرت امام خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی) مورد توجه قرار گرفته است. شاخص‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای عبارت‌اند از: ایمان، مبنا بودن قرآن، خردورزی، علم، مجاهدت، مردم‌سالاری دینی، رفاه و آسایش عمومی، عدالت و پایبندی به اصول اقتصاد اسلامی. (کرمی، فروهر و عباس‌زاده، ۱۴۰۴) سنت غلبه حق بر باطل از مفاهیم بنیادین قرآن کریم است که در بسیاری از آیات به آن تصریح شده است. با این حال، تفاوت در مبانی هستی‌شناختی و رویکرد تفسیری مفسران معاصر، تبیین‌های متنوعی از چیستی و سازوکار تحقق این سنت به دست داده است. آیت‌الله خامنه‌ای بر نقش اراده، مجاهدت، تقوا و نصرت دین توسط انسان‌ها در تحقق این سنت تأکید دارد (یوسفعلی و همکاران، ۱۴۰۴: ۵۵).

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

هدف اصلی تمدن نوین اسلامی دستیابی به رشد همه‌جانبه فردی و اجتماعی انسان در پرتو آموزه‌های قرآنی است. حکمرانی اسلامی می‌تواند با بهره‌گیری از دستاوردها و نتایج این سند، به طراحی سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات مؤثر در سطوح مختلف جامعه، از جمله آموزش، فرهنگ، اقتصاد و سایر عرصه‌ها، مبادرت ورزد. این فرآیند رشد، به‌صورت مستقیم زمینه‌ساز تحقق تمدن نوین اسلامی بوده و در نهایت به نیل به هدف غایی انسان، یعنی قرب الهی، منتهی می‌شود (موسوی، ۱۶:۱۴۰۴).

گام‌های نهادینه‌سازی قرآن در جامعه انسانی براساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌معنای ترسیم مسیر قرآنی و ارائه نقشه جامع راهنما از بیانات امام خامنه‌ای برای احیای معارف قرآن در میان عام و خاص جامعه انسانی است. آیت‌الله خامنه‌ای پیمودن گام‌های استماع، تلاوت، انس، حفظ آیات قرآن، توجه به ترجمه و فهم و تدبر عمیق در معارف قرآن، برپایی جلسات قرآن و بهره‌برداری و عملی کردن درس‌های این کتاب مقدس به‌منظور نیل به کمال و سعادت نهایی توصیه می‌کند. سازندگی قرآنی در چهارچوب نظام اسلامی از اهداف موردنظر ایشان است (صابری و ماهروزاده، ۱۴۰۴: ۱۱۳).

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

سال پانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴

• مبنای نظری تفسیر اجتماعی-سیاسی سوره مبارکه حشر

گام‌های نهادینه‌سازی قرآن در جامعه انسانی براساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌معنای ترسیم مسیر قرآنی و ارائه نقشه جامع راهنما از بیانات امام خامنه‌ای برای احیای معارف قرآن در میان عام و خاص جامعه انسانی است مبنای نظری تفسیر اجتماعی-سیاسی سوره مبارکه حشر بر این اصل استوار است که قرآن کریم، افزون بر هدایت فردی، حاوی قواعد و الگوهای بنیادین برای فهم مناسبات قدرت، رفتار جمعی و روابط سیاسی جوامع انسانی است. در این رویکرد، آیات قرآن به‌مثابهٔ متنی زنده و مسئله محور تلقی می‌شوند که قابلیت تحلیل و تبیین پدیده‌های کلان اجتماعی و سیاسی را در بسترهای تاریخی متفاوت دارا هستند. سوره حشر به‌عنوان یکی از سوره‌های مدنی، ناظر به مرحلهٔ تثبیت و مدیریت جامعه اسلامی پس از تشکیل حکومت است و ازاین‌رو، ظرفیت بالایی برای تحلیل پویش‌های قدرت، امنیت، دشمن‌شناسی و نظم اجتماعی دارد. مبنای نظری این تفسیر بر این پیش‌فرض استوار است که گزارش قرآن از سرنوشت یهود بنی‌نضیر، صرفاً روایت یک رخداد تاریخی نیست، بلکه بیانگر سنن الهی حاکم بر رفتار قدرت‌های متکی بر هیمنهٔ ظاهری، محاسبات غلط و نفاق درونی است.

حکمرانی در روزگار معاصر مفهومی فراگیر در عرصه مناسبات اجتماعی به‌شمار می‌آید و آموزه‌های مرتبط با آن در اغلب مطالعات و پژوهش‌های ناظر به مسائل جامعه قابل‌ردیابی است. حوزه تفسیر

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

اجتماعی قرآن کریم نیز از این قاعده مستثنا نبوده و با واکاوی متون تفسیریِ اجتماعی می‌توان به مؤلفه‌ها و دستاوردهای حکمرانی در اندیشه مفسران این حوزه دست یافت. در این میان، آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یکی از مفسران برجسته معاصر، به دلیل برخورداری از سابقه مبارزاتی و تجربیات مدیریتی، در آثار تفسیری خود ـ به‌ویژه در تفسیر سوره حشر ـ رویکردی متمایز و برجسته به مقوله حکمرانی ارائه کرده‌اند؛ رویکردی که در مقایسه با دیگر مفسران اجتماعی، از برجستگی و غنای بیشتری برخوردار است (موسوی و پوربحجت، ۱۴۰۲:۱).

- (آیات ۱ تا ۵) در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

سوره حشر در تفسیر آیت‌الله خامنه‌ای، تبیین‌کنندهٔ منطق قرآنی قدرت، دشمن‌شناسی و پیروزی سیاسی-اجتماعی در مرحلهٔ پساحکومت است؛ جایی که مواجهه با دشمن نه احساسی، بلکه مبتنی بر سنن الهی، عقلانیت راهبردی و انسجام ایمانی است.

(سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ).

مفهوم محوری این آیه حاکمیت مطلق الهی بر نظام قدرت و بر ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی-سیاسی بر جامعه اسلامی تأکید می‌کند همه عناصر قدرت (طبیعت، انسان، تاریخ) در مدار اراده الهی عمل می‌کنند. سلطه‌گری دشمن، مستقل و ذاتی نیست؛ بلکه نسبی، محدود و وابسته به سنت‌های الهی است. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، این آیه مبنای نفی «هیمنه مطلق دشمن» و تقویت اعتماد راهبردی به وعده الهی در سیاست خارجی است. (آیه اول سوره حشر)

(هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ...).

مفهوم محوری این آیه مبتنی بر خطای محاسباتی دشمن و فروپاشی قدرت موهوم است ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی-سیاسی. بنی‌نضیر به قدرت نظامی و استحکامات خوداتکا داشتند، شکست آنان نتیجه غفلت از معادلات الهی قدرت بود. در تفسیر آیت‌الله خامنه‌ای، این آیه مبنای تحلیل اشتباه محاسباتی قدرت‌های استکباری معاصر و ناتوانی آنان در فهم جبهه ایمان است. (آیه ۲ سوره حشر)

(وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا...)

سنّت الهی در مدیریت تقابل و تأخیر مجازات ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی-سیاسی آیه

- پیروزی جبهه حق، همواره به نابودی کامل دشمن منجر نمی‌شود.
- سیاست الهی، گاه مبتنی بر مدیریت تدریجی تقابل است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، این آیه پشتوانهٔ نظری صبر راهبردی و مرحله‌بندی مواجهه با دشمن در سیاست خارجی است. (آیه ۳ سوره حشر)

(ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ...)

ملاک دشمنی: تقابل با حاکمیت الهی و ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی-سیاسی این آیه

- دشمنی، صرف اختلاف سیاسی یا قومی نیست، بلکه شِقاق با جبهه حق است.
- نظام سلطه، به دلیل تقابل بنیادین با توحید، در موضع دشمنی ساختاری قرار دارد.

این آیه مبنای نظری تفکیک دوست و دشمن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای است. (آیه ۴ سوره حشر)

(مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ...)

مشروعیت اقدامات سخت در چارچوب حکمرانی الهی و ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی-سیاسی این آیه

- اقدامات قاطع در برابر دشمن، در صورت اذن الهی و مصلحت عمومی مشروع است.
- خشونت یا مدارا، تابع منطق الهی است نه احساسات مقطعی.

در تفسیر آیت‌الله خامنه‌ای، این آیه مبنای عقلانیت کنش انقلابی و مشروعیت ابزارها در سیاست خارجی است. (آیه ۵ سوره حشر)

- آیات ۱ تا ۵ سوره حشر با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در قبال ایالات‌متحده آمریکا

منطق قرآنی مواجهه با آمریکا به‌مثابه نماد نظام استکبار در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای بر این اساس استوار است که آمریکا مصداق بارز نظام سلطه تلقی می‌شود و رفتار آن را می‌توان بر پایه سنن الهی حاکم بر قدرت‌های متکبر ـ آن‌گونه که در سوره حشر ترسیم شده ـ تحلیل کرد؛ به‌گونه‌ای که آیه نخست با تأکید بر حاکمیت مطلق الهی (سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ) دلالت بر نفی قدرت ذاتی و مستقل ابرقدرت‌ها دارد و در تطبیق با دیدگاه رهبری، هیمنه آمریکا امری رسانه‌ای و روانی دانسته شده و «کدخدامحوری» در سیاست خارجی نفی می‌شود، آیه دوم (وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ) ناظر به خطای محاسباتی دشمن در اتکای صرف به ابزار سخت همچون اقتصاد، ارتش و تحریم‌هاست که در مواجهه با ایمان و مقاومت دچار ناتوانی می‌شود و این امر در تجربه تحریم‌ها و برآورد نادرست آمریکا از انقلاب اسلامی و جبهه مقاومت مصداق می‌یابد، آیه سوم (وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ)

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

بیانگر آن است که نابودی دشمن دفعی و فوری نیست بلکه تقابل، ماهیتی مرحله‌بندی‌شده و هوشمند دارد که در سیاست خارجی به نظریه صبر انقلابی یا صبر راهبردی و پرهیز از شتاب‌زدگی در تقابل یا سازش تعبیر می‌شود، آیه چهارم (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ) ملاک دشمنی را شقاق با حاکمیت الهی معرفی می‌کند و نشان می‌دهد که خصومت آمریکا ماهیتی ساختاری و ایدئولوژیک دارد و نه رفتاری، به‌گونه‌ای که مسئله اصلی آن با «ایران قوی» است و این دشمنی، دائمی و برخاسته از ماهیت نظام سلطه تلقی می‌شود و نهایتاً آیه پنجم (فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ) مشروعیت کنش قاطع در برابر دشمن را در چارچوب مصلحت و اذن الهی تثبیت می‌کند و مقاومت فعال را بخشی از حکمرانی دینی می‌داند که در تطبیق با آمریکا به مشروعیت مقاومت، تحریم متقابل، حمایت از جبهه مقاومت و نفی هرگونه انفعال در برابر فشارهای آن منتهی می‌شود.

پیشینه پژوهش

سجاد محمدفام و هادی غفاری (۱۴۰۴)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تفسیری آیات نصرت الهی در اندیشهٔ قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر آیات «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ» و «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُم» به تبیین سنت نصرت الهی در منظومهٔ فکری قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازند. نویسندگان با روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس تحلیل بیانات و نوشتارهای ایشان، موارد کاربرد این آیات را استخراج، طبقه‌بندی و بررسی کرده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، نصرت دین الهی مفهومی چندسطحی و فراتر از جهاد نظامی است و شامل تلاش‌های فکری، علمی و فرهنگی نیز می‌شود. همچنین، نصرت الهی نسبت به مؤمنان دارای ابعاد مادی و معنوی است و گاه به شیوه‌هایی غیرمنتظره تحقق می‌یابد. به باور ایشان، مصادیق معاصر نصرت الهی شامل استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران، پیروزی در جنگ تحمیلی و شکل‌گیری موج بیداری اسلامی است. نتایج این نصرت، عزت، وحدت و اقتدار جامعهٔ مؤمنان دانسته شده و تأکید می‌شود که نسبت میان نصرت دین و نصرت مؤمنان نامتوازن بوده و پیروزی نهایی از آنِ مجموع جبههٔ مؤمنان است (محمدفام، غفاری، ۱۴۰۴: ۴۷)

حیدری‌آبروان (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «تحول اجتماعی هوشمندانه در اندیشهٔ حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای و مقایسه آن با الگوی برگرفته از آیه ۲۵۶ سوره بقره» با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی امکان استخراج الگوی قرآنی از دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد. وی با تمرکز بر کلیدواژهٔ «تحول اجتماعی»، چارچوبی از تحول اجتماعی هوشمندانه را از بیانات ایشان استخراج و آن را با الگوی

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

مستفاد از آیه «لا إکراه فی الدین» مقایسه می‌کند. نتایج پژوهش حاکی از هم‌سویی معنادار میان اندیشهٔ ایشان و دلالت‌های قرآنی آیه و تأیید اولیه فرضیهٔ پژوهش است (حیدری آبروان، ۱۴۰۲: ۴۳).

صیادی و ملایی (۱۴۰۳)، در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل کارکرد روایات تفسیری در اندیشهٔ تفسیری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای» به بررسی نقش و کارکرد روایات تفسیری در روش تفسیری معظم‌له می‌پردازند. این پژوهش با روش تحلیل محتوا و با تکیه‌بر آثار تفسیری مکتوب ایشان، نشان می‌دهد که آیت‌الله خامنه‌ای در کنار روش قرآن به قرآن، از روایات تفسیری، عقل و دانش‌های علمی برای فهم عمیق آیات بهره می‌گیرند. یافته‌ها حاکی از آن است که روایات تفسیری در اندیشهٔ ایشان کارکردهای متنوعی همچون تبیین مفاهیم اعتقادی، توضیح واژگان، اسباب نزول، جری و تطبیق و تبیین احکام شرعی دارند (صیادی و ملایی، ۱۴۰۳: ۶۹)

احمدی‌بیغش (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی روش تفسیری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای و مفسران معاصر فریقین در حکمرانی قرآنی سوره برائت» به تبیین بروندادهای روش تفسیری آیت‌الله خامنه‌ای در عرصهٔ حکمرانی قرآنی می‌پردازد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی نشان می‌دهد که معظم‌له با رویکردی سیاسی-اجتماعی، تفسیر آیات سوره برائت را بر مبنای منطق حکومت اسلامی سامان داده و با تطبیق وقایع پس از هجرت بر شرایط انقلاب اسلامی، الگوی مدیریت جامعه بر محور قرآن را استخراج می‌کند. یافته‌ها حاکی از آن است که این رویکرد تفسیری، در مقایسه با دیگر مفسران اجتماعی معاصر فریقین، توجه عمیق‌تر و نظام‌مندتری به مؤلفه‌های حکمرانی دینی دارد (احمدی‌بیغش، ۱۴۰۳: ۱).

با وجود اهمیت این مباحث، بررسی‌های موجود در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران غالباً یا به تحلیل‌های صرفاً سیاسی و ژئوپلیتیکی بسنده کرده‌اند، یا مفاهیم قرآنی را به‌صورت کلی و غیرنظام‌مند مورد اشاره قرار داده‌اند. خلأ یک پژوهش منسجم که بتواند با تکیه‌بر سوره حشر، منطق قرآنی دشمن‌شناسی را استخراج کرده و آن را به‌طور مشخص بر مواجهه جمهوری اسلامی ایران با ایالات‌متحده آمریکا تطبیق دهد، به‌روشنی احساس می‌شود. این فقدان، به‌ویژه در ادبیات علمی-پژوهشی، مانع از درک عمیق‌تر مبانی نظری سیاست خارجی جمهوری اسلامی توسط سایر تحلیلگران ایران شده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی-کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. رویکرد

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

تحقیق کیفی بوده و تلاش می‌کند با تکیه‌بر تحلیل مفهومی و تفسیری، منطق قرآنی دشمن‌شناسی و استکبارستیزی را استخراج کرده و کاربست آن را در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تبیین نماید. انتخاب این روش، به دلیل ماهیت مفهومی و نظری موضوع و ضرورت فهم عمیق از معانی، دلالت‌ها و پیوندهای معرفتی میان متن قرآن و اندیشه سیاسی معاصر صورت گرفته است. روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق، کتابخانه‌ای و اسنادی بوده و ابزار گردآوری شامل قرآن کریم، تفسیر، آثار و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، کتب و مقالات علمی مرتبط با سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است.

جدول ۱. مبانی قرآنی مواجهه ایران با آمریکا از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای براساس آیات ۱ تا ۵

تفسیر مبارکه سوره حشر

آیات	دلالت راهبردی در سیاست خارجی	قاعده قرآنی	بُعد سیاست خارجی
۱	تقدم اراده و سنت‌های الهی بر محاسبات قدرت‌های مادی در روابط بین‌الملل	غلبه قوانین الهی	مبنایی ـ اعتقادی
۲	مردم پایه بودن قدرت ملی در مواجهه با دشمن خارجی	تکیه‌بر توده مردم و بی‌اعتمادی به نخبگان معارض	قدرت و مشروعیت
۴-۵	مشروعیت مقاومت فعال و تقابل سازمان‌یافته با دشمنان متجاوز	فلسفه جهاد اسلامی	امنیتی ـ تقابلی
۵	اولویت مهار تهدید بزرگ‌تر در شرایط تعارض و فشار خارجی	دفع افسد به فاسد	امنیتی ـ تصمیم‌گیری

• مؤلفه‌هایی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

- تبیین جایگاه حاکمیت مطلق الهی

به‌عنوان بنیان نظری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. آیه نخست سوره حشر با تأکید بر تسبیح همه موجودات و سیطره اراده الهی بر هستی، منطق قدرت در نظام بین‌الملل را از حالت خودبنیاد و انسان‌محور خارج کرده و آن را در مدار سنت‌های الهی قرار می‌دهد. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، این اصل قرآنی به نفی قدرت ذاتی و مستقل ابرقدرت‌ها، به‌ویژه ایالات‌متحده آمریکا، منجر شده و «هیمنه آمریکا» به‌عنوان پدیده‌ای رسانه‌ای، روانی و غیرواقعی معرفی می‌شود. از این منظر، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اعتماد راهبردی به وعده الهی، خودباوری ملی و پرهیز از «کدخدامحوری» استوار است؛ رویکردی که استقلال سیاسی و هویتی ایران را در برابر نظام سلطه حفظ کرده و امکان کنش

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی ـ پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

فعال و مبتکرانه را فراهم ساخته است. در قرآن کریم و روایات از قدرت مطلق خداوند در آشکار و نهان، دنیا و آخرت سخن به میان آمده است. صفت قدرت خداوند، پیوسته مورد بحث متکلّمان بوده است و شبهه‌هایی دربارهٔ آن مطرح شده است و گسترهٔ این صفت الهی مورد اختلاف نحله‌های مذهبی بوده است (شایسته‌نژاد، ۱۳۹۴: ۷).

- خطای محاسباتی دشمن

در تحلیل رفتار ایالات‌متحده آمریکا است. آیه دوم سوره حشر نشان می‌دهد که قدرت‌های متکبر، با اتکای افراطی به ابزارهای مادی همچون استحکامات، ثروت و توان نظامی، دچار خطای محاسباتی می‌شوند و از درک عناصر نرم قدرت، به‌ویژه ایمان، اراده و انسجام درونی جبهه حق، ناتوان می‌مانند. این منطق قرآنی، در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان چارچوبی برای تحلیل ناکامی‌های مکرر آمریکا در مواجهه با انقلاب اسلامی، تحریم‌های اقتصادی و فشارهای همه‌جانبه علیه ایران به کار گرفته شده است. تجربه چهار دهه تقابل نشان می‌دهد که تحریم‌ها، تهدیدات نظامی و جنگ روانی، نه‌تنها به تغییر رفتار یا فروپاشی جمهوری اسلامی ایران منجر نشده، بلکه در بسیاری موارد، موجب تقویت ظرفیت‌های درونی، افزایش خوداتکایی و گسترش جبهه مقاومت در منطقه غرب آسیا شده است؛ امری که مؤید اعتبار تحلیلی منطق قرآنی سوره حشر است. در بحث مواجهه با جنگ ترکیبی دشمن بر این باورند که همواره برای مقابله با تهاجم ترکیبی و دسته‌جمعی دشمن، نمی‌توان در موضع دفاعی باقی‌ماند بلکه باید در زمینه‌های مختلف از جمله رسانه‌ای، امنیتی و اقتصادی تهاجم ترکیبی نماییم. آگاهی‌بخشی به مخاطبین و افزایش اعتمادبه‌نفس آن‌ها در برابر جنگ ترکیبی و شناختی از طریق جهاد تبیین لازمه مواجهه با تهاجم ترکیبی است (منصورنژاد و غلامی، ۱۴۰۳: ۱۰۷).

- تبیین صبر راهبردی

مدیریت هوشمند تقابل به‌عنوان یکی از اصول بنیادین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. آیه سوم سوره حشر نشان می‌دهد که سنت الهی در مواجهه با دشمنان، همواره بر نابودی دفعی و فوری استوار نیست، بلکه گاه تقابل به‌صورت مرحله‌بندی شده، تدریجی و مبتنی بر مصلحت کلان امت اسلامی مدیریت می‌شود. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، این اصل قرآنی به‌صورت راهبرد «صبر انقلابی» یا «صبر فعال» در سیاست خارجی متجلی شده است؛ صبری که نه به‌معنای انفعال و عقب‌نشینی، بلکه به‌منزله انتخاب آگاهانه زمان، ابزار و سطح مواجهه با دشمن است. این رویکرد، امکان ترکیب مقاومت با عقلانیت راهبردی را فراهم ساخته و جمهوری اسلامی ایران را از افتادن در دام

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

شتاب‌زدگی یا سازش تحمیلی مصون داشته است، ایشان ایمان و صبر را دو منبع مهم قدرت نرم میداند. ایمان باورِ آگاهانه، متعهدانه و زاینده است که همراه با عمل است و بدون این عناصر، ایمان شکل نمیگیرد. صبر هم به معنای مقاومت مجاهدانه و جدی در برابر مصائب، مشکلات و رسیدن به قله فضیلتهاست تا جایی که انسان مؤمن شکست خویش را قطعی ببیند اما دست از تلاش برندارد (لکزایی، ۱۴۰۴: ۸۵).

- ماهیت ساختاری و ایدئولوژیک دشمنی ایالات‌متحده آمریکا

آیه چهارم سوره حشر، ملاک دشمنی را «شقاق با حاکمیت الهی» معرفی می‌کند و نشان می‌دهد که تعارض جبهه باطل با جبهه حق، ریشه در اختلافات بنیادین معرفتی و ارزشی دارد، نه صرفاً منازعات مقطعی یا رفتاری. بر این اساس، در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، دشمنی آمریکا با ایران نه ناشی از یک سیاست خاص، بلکه برخاسته از تعارض ذاتی نظام سلطه با استقلال، هویت اسلامی و الگوی «ایران قوی» است. این فهم، پیامدهای مهمی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد؛ از جمله پرهیز از ساده‌انگاری در اعتماد به دشمن، ضرورت حفظ آمادگی دائمی و تفکیک دقیق میان تاکتیک‌های مقطعی و اهداف راهبردی نظام سلطه. جنگ به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین پدیده‌های اجتماعی، همواره با ایدئولوژی و قدرت درهم‌تنیده بوده است، گفتمان‌های جنگی نشان می‌دهد که چگونه قدرت از طریق زبان اعمال می‌شود و چگونه ایدئولوژی‌ها در خدمت توجیه جنگ و حفظ نظم موجود قرار می‌گیرند. زبان موتور محرک ایدئولوژی جنگ است. ویژگی‌های ایدئولوژی جنگ -از جمله فراگیری آن، قدرت آن، نامرئی بودن و طبیعی بودن آن و روش‌های تداوم و تغییر آن- همگی از وابستگی آن به زبان نشأت می‌گیرند (امیری، عاصی و اسدی، ۱۴۰۴: ۴۱).

- مشروعیت کنش قاطع و مقاومت فعال در چارچوب حکمرانی الهی است.

آیه پنجم سوره حشر، با تأکید بر «اذن الهی»، نشان می‌دهد که اقدامات سخت، اعم از تخریب، مقابله یا اعمال فشار متقابل، در صورتی که در چارچوب مصلحت عمومی و منطق الهی صورت گیرد، مشروع و حتی ضروری است. در تفسیر آیت‌الله خامنه‌ای، این آیه مبنای عقلانیت کنش انقلابی و مشروعیت ابزارهای متنوع در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌آید. بر این اساس، مقاومت فعال، حمایت از جبهه مقاومت، تحریم متقابل و مقابله با فشارهای آمریکا، نه واکنش‌هایی احساسی، بلکه کنش‌هایی عقلانی، هدفمند و ریشه‌دار در منطق قرآنی تلقی می‌شوند. راهبرد سبک فعال آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یک راهکار سیاسی عملی به‌منظور شالوده شکنی و شکل‌دهی بنیادین در ساختارگرایی نظام حاکم در عرصه داخلی و بین‌المللی است. زیرا سیاست تدوینی ایشان، نفی سلطه گری

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

و سلطه‌پذیری بر پایه عزت، حکمت، مصلحت و ضدیت با استثمار، استضعاف، استخفاف، استبداد، علیه یک‌جانبه‌گرایی صورت‌بندی شده است. مقاومت فعال راهبرد عملی در جستجوی مقاوم‌سازی مقاومت در ابعاد اقتصادی و سیاسی، علمی، نظامی در مقابل بحران‌های تهدیدآمیز، توان تاب‌آوری را داشته باشد، به‌ویژه شاخص‌ها، ساختارهای اقتصادی، دفاعی را ترمیم و بازسازی و بر مزیت‌های توان داخلی، مدیریت عقلایی مدّبرانه، خودباوری تأکید دارد (فرهادزاده، محمودی و حاتمی، ۱۴۰۱: ۵۷۶)

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر تفسیر اجتماعی-سیاسی آیات ۱ تا ۵ سوره مبارکه حشر و بازخوانی آن در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، کوشید منطق قرآنی حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با ایالات‌متحده آمریکا را تبیین نماید. یافته‌های تحقیق نشان داد که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، برخلاف قرائت‌های رایج در نظریه‌های کلاسیک و نئورئالیستی روابط بین‌الملل، صرفاً محصول محاسبات مادی، توازن قوا یا منافع زودگذر نیست، بلکه بر یک چارچوب معرفتی-الهی منسجم استوار است که ریشه در قرآن کریم، سنت‌های الهی حاکم بر تاریخ و تجربه زیسته انقلاب اسلامی دارد. در این چارچوب، سوره حشر به‌مثابه یک متن راهبردی قرآنی، الگویی عمیق برای دشمن‌شناسی، فهم قدرت، مدیریت تقابل و مشروعیت کنش سیاسی ارائه می‌دهد؛ الگویی که در اندیشه و رفتار سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای به‌صورت نظام‌مند بازتاب یافته است. در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با ایالات‌متحده آمریکا، بر یک منظومه فکری منسجم و چندلایه استوار است که عناصر ایمان، عقلانیت راهبردی، تجربه تاریخی و شناخت دقیق دشمن را به هم پیوند می‌زند. سوره حشر، در این منظومه، نقش یک چارچوب تحلیلی بنیادین را ایفا می‌کند که از طریق آن، مفاهیمی چون قدرت موهوم، خطای محاسباتی دشمن، فروپاشی از درون، نقش جنگ روانی و ضرورت انسجام داخلی قابل‌فهم می‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای با بازخوانی این مفاهیم در بستر معاصر، توانسته است الگویی بومی و قرآنی برای تحلیل روابط بین‌الملل و مواجهه با نظام سلطه ارائه دهد؛ الگویی که نه‌تنها رفتار جمهوری اسلامی ایران را تبیین می‌کند، بلکه ظرفیت نظری برای نقد و تکمیل نظریه‌های رایج قدرت در سطح جهانی را نیز داراست. در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که منطق قرآنی سوره حشر، در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع الهام سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، نقشی تعیین‌کننده در حفظ استقلال، عزت و امنیت ملی کشور ایفا کرده است. این منطق، با تأکید بر مقاومت، خودباوری، شناخت دشمن و اعتماد به سنت‌های الهی، توانسته است جمهوری اسلامی ایران را به کنشگری فعال و تأثیرگذار در منطقه غرب آسیا و نظم در حال گذار جهانی تبدیل کند. ازاین‌رو، مطالعه و تعمیق این رویکرد قرآنی، نه‌تنها برای فهم دقیق‌تر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ضروری است، بلکه می‌تواند افق‌های تازه‌ای را در حوزه مطالعات قرآن و روابط بین‌الملل بگشاید و زمینه‌ساز شکل‌گیری ادبیات نظری بومی و اسلامی در تحلیل قدرت و سیاست جهانی شود.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

منابع

احمدی‌بیغش، خدیجه (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی روش تفسیری حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی) و مفسران معاصر فریقین در حکمرانی قرآنی سوره برائت. پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی، ۲(۷)، ۵۳-۷۶.

اشرفی، اکبر و علیزاده سیلاب، قدسی (۱۳۹۵). ولایت مطلقه فقیه در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۶(۲۱)، ۲۳-۵۰.

داوری، روح‌الله و دیاری بیدگلی، محمدتقی (۱۳۹۸). تحلیل اصل «حکمت» در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای. کتاب قیم، ۹(۲۱)، ۱۴۵-۱۷۶.

دمالی امیری، مهدی؛ عاصی، مصطفی و اسدی، ابوالقاسم (۱۴۰۴). جنگ شناختی در کنار جنگ سخت. زبان و زبان‌شناسی، ۲۱(۴۱).

صابری، عاقله و ماهروزاده، طاهره (۱۴۰۴). گام‌های نهادینه‌سازی قرآن کریم در جامعه انسانی براساس اندیشه قرآنی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی). تحقیقات قرآنی و حدیثی، ۷(۱۱)، ۹۵-۱۱۳.

صادق‌زاده، محمدعلی و ستوده، محمد (۱۴۰۴). بایسته‌های دیپلماسی مقاومت در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۵(۵۶)، ۲۵-۴۱.

صیادی، سمیه و ملایی، توران (۱۴۰۳). تحلیل کارکرد روایات تفسیری در اندیشه تفسیری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی). پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی، ۲(۸)، ۶۹-۸۸.

فرهادزاده، حاجی رحیم؛ محمودی، مرتضی و حاتمی، محمدرضا (۱۴۰۱). راهبرد مقاومت فعال در سبک سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵(۶)، ۵۷۶-۵۹۱.

کرمی چمه، احسان؛ فروهی، ناصر و عباس‌زاده، عباس (۱۴۰۴). تحلیل شاخص‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی) با تأکید بر آیات قرآن. مطالعات سیاسی تمدن نوین اسلامی.

لک‌زایی، رضا (۱۴۰۴). منابع راهبردی قدرت نرم انقلاب اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی). پژوهش‌های گفتمان فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱(۲)، ۸۵-۱۰۵.

منصورنژاد، غلامی (۱۴۰۳). الگوی تهاجم ترکیبی در منظومه فکری حضرت امام خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی). نشریه علمی آفاق اطلاعات، ۱۳(۲۶)، ۱۰۷-۱۳۰.

محمدفام، سجاد و غفاری، هادی (۱۴۰۴). بررسی تفسیری آیات نصرت الهی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر آیات «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ» و «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُم». قرآن، فرهنگ و تمدن، ۶(۱)، ۴۷-۶۷.

موسوی، سید غلامرضا (۱۴۰۴). سند تعالی انسان از منظر قرآن کریم بر اساس مدل تحلیلی SWOT و ارتباط آن با حکمرانی اسلامی. مطالعات حکمرانی اسلامی، ۱(۱)، ۱۶-۶۲.

موسوی اینجدان، سید محمدباقر و بهجت‌پور، عبدالکریم. (۱۴۰۲). روش تفسیری و رویکرد حکمرانی تفسیر سوره حشر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی) در تطبیق با تفاسیر اجتماعی معاصر. پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی، ۲(۶)، ۱-۲۲.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]

نادری، مهدی (۱۳۹۵). مدل نظری حیات طیبه به مثابه آرمان انقلاب اسلامی در اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (بر اساس روش نظریه داده‌بنیاد). پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۶(۲۰)، ۴۱-۵۶.
حیدری‌آبروان، زهرا (۱۴۰۲). تحول اجتماعی هوشمندانه در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدّظلّه‌العالی) و مقایسه آن با الگوی برگرفته از آیه ۲۵۶ سوره بقره. پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی، ۲(۶)، ۴۳-۵۸.
شایسته‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۹۴). قدرت مطلق خداوند از منظر قرآن و روایات. پژوهشنامه معارف قرآنی، ۶(۲۰)، ۷-۲۸.
یوسفعلی‌تبار، محمد؛ پناهی‌آزاد، حسن؛ عرفان، امیرمحسن و موسوی‌نسب، سید محمدصادق (۱۴۰۴). تحلیل تطبیقی سنت غلبه حق بر باطل در تفسیر المیزان و آثار تفسیری آیت‌الله خامنه‌ای. مطالعات تفسیر تطبیقی.
خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱). تفسیر سوره حشر. تهران: انقلاب اسلامی.

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۵۰۴۰۲
عابدینی کشکوئیه، حسن (۱۴۰۴)، «مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران براساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (تفسیرآیات ۱ تا ۵ سوره مبارکه حشر)» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۵، ش۳، پاییز ۱۴۰۴، صص ۴۳-۲۵.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-17]